

УДК: 378.1 + 613.6
В.М. ЄФІМОВА
(Київ)

АНАЛІЗ ДОСВІДУ ЗАЛУЧЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ДО ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ВАЛЕОЛОГІЇ

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх вчителів, вчителі природничонаукових дисциплін, охорона здоров'я, ризикова поведінка, адиктивна поведінка.

Постановка проблеми. Потужні глобалізаційні процеси, швидкі зміни умов життя, посилення конкурентних засад та утвердження дослідницько-інноваційного типу розвитку суспільства вимагають адекватної модернізації освітньої системи як провідного чинника соціально-культурного відтворення, успішної життєдіяльності людини, її подальшого вдосконалення. На думку авторів проекту Білої книги

національної освіти України, «сучасний стан розвитку теорії і практики освіти характеризується напруженим пошуком шляхів актуального й прогнозного (випереджувального) реагування на виклики часу» [1, с.8]. У значній мірі до таких шляхів відноситься пошук стратегічних підходів до збереження та укріплення здоров'я учнів, що традиційно розглядається як пріоритетний напрямок діяльності в системі освіти України.

Одним з компонентів здоров'язбереження в школі є педагогічне супроводження первинної профілактики порушення здоров'я та ризикової поведінки дітей та підлітків. Відповідно до цього, існує необхідність розвитку стратегії попереджувальної підготовки майбутніх учителів, орієнтованої на підготовку до здоров'язбережувальної діяльності з урахуванням специфіки економічного та соціального розвитку країни [2]. У контексті здоров'язбережувальної діяльності школи потрібний учитель, здатний аналізувати ситуацію; адаптувати існуючі профілактичні програми до реальних життєвих обставин; самостійно розробляти відповідне навчально-методичне супроводження; враховувати в професійній діяльності вікові, гендерні, соціальні особливості цільової групи та доказово оцінювати ефективність психолого-педагогічного впливу, використовувати сучасні технології навчання.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти проблеми здоров'язбережувальної освіти відображені в дослідженнях М.С.Гончаренко, М.В.Гриньової, В.М.Оржиховської, С.В.Страшко, А.П.Сущенко та ін. Але багато прикладних аспектів оптимального використання потенціалу природничонаукової освіти в підготовці майбутніх учителів до здоров'язбережувальної діяльності ще не набули належного розвитку. У значній мірі це стосується проектної діяльності як елементу професійної підготовки учителів до здоров'язбереження в освітньому закладі.

Метою даної статті є аналіз досвіду розробки студентами проектів у курсі «Валеологія і методика викладання основ здоров'я» як компоненту професійної підготовки до здоров'язбережувальної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна діяльність у нових умовах розвитку суспільства передбачає наявність у фахівця цілісного досвіду вирішення життєвих проблем, виконання різноманітних функцій, соціальних ролей, компетенцій, зокрема в галузі збереження здоров'я учнів. Проте формування такого цілісного досвіду в майбутніх учителів вступає в суперечність зі змістом професійної підготовки, побудованої на предметній основі, із застарілими технологіями організації навчального процесу, відсутністю індивідуальних освітніх програм і т.п. Декларуючи необхідність приходу в школу інноваційного вчителя, який володіє компетенціями фахівця ХХІ століття, система вищої освіти продовжує відтворювати застарілу модель педагога-предметника. Вирішенню такого протиріччя сприяє розвиток проектної діяльності в професійній підготовці.

Тривалість професійного життя сучасного вчителя від часу отримання диплома до виходу на пенсію перевищує сорок років. За такий термін у світі відбувається безліч подій, які кардинально змінюють уявлення людини щодо змісту професійної діяльності, окремо в здоров'язбережувальній діяльності. Наприклад, перша інформація про ВІЛ/СНІД з'явилася на початку 80-х років ХХ століття, в 90-і роки проблема інфікування ВІЛ стала актуальною для окремих категорій жителів України, останнє десятиліття ризик зараження ВІЛ існує для кожної людини, і лише знання про шляхи передачі і методи профілактики може надійно захистити людину. В останнє десятиліття актуалізувалася проблема первинної профілактики адиктивної поведінки молоді, особливо в зв'язку з поширенням наркоманії і

алкоголізму, соціально-небезпечних інфекцій (захворювань, які передаються статевим шляхом, туберкульозу, ВІЛ і т.п.). Неодноразово виникали погрози пандемії таких небезпечних захворювань, як атипова пневмонія, «свинячий» і «пташиний» грип. Іншою загрозою здоров'ю сучасної людини стала епідемія неінфекційних захворювань: серцево-судинна патологія, онкологічні захворювання, діабет другого типу. Усі вище перелічені явища потребують не тільки педагогічного супроводу первинної профілактики в закладах освіти як найефективнішого напрямку охорони здоров'я, а й готовності вчителя працювати в швидко змінних умовах і творчо вирішувати проблеми, які можуть з'явитися у майбутньому.

Існує низка проблем щодо того, як опанувати потрібний обсяг теоретичних знань та практичних навичок щодо здоров'язбережувальної діяльності в швидко змінних умовах; як озброїти майбутніх учителів таким інструментарієм освітнього процесу, який забезпечить ефективність і результативність навчання разом із збереженням здоров'я учнів; як сформувати в майбутніх фахівців уміння вирішувати проблеми, що виникають в реальних життєвих ситуаціях і можуть виникати в майбутньому. Одним із напрямків вирішення цього питання може бути розробка проектів як форми квазіпрофесійної діяльності (О.Вербіцький) у фаховій підготовці майбутніх учителів природничих дисциплін.

Однією із складових здоров'язбережувальної діяльності вчителя природничих дисциплін повинен бути педагогічний супровід первинної профілактики захворювань та поведінки, ризикової для здоров'я учнів. Мова йде не тільки про викладання окремих тем у курсах біології та основ здоров'я. У сучасних умовах майбутній учитель повинен мати навички щодо розробки змісту, відбору найбільш ефективніших форм та методів навчання здоров'ю з урахуванням потреб цільової групи, на яку спрямована педагогічна діяльність, та конкретних умов реалізації діяльності.

Студенти, майбутні вчителі природничих наук, які вивчають курс «Валеологія і методика викладання основ здоров'я», самостійно обирають проблему, вирішення якої пов'язане з окремими питаннями збереження здоров'я. Згідно до програми дисципліни до таких проблем віднесені питання профілактики ВІЛ/СНІД, наркоманії, підліткової вагітності, йододефіциту, туберкульозу, захворювань, які передаються статевим шляхом, окремих адикцій та інші. Після оцінки поширеності окремого явища як соціальної та медичної проблеми, яка є загрозою для здоров'я, розгляду статистичних показників, звітів МОН и МОЗ, студенти обговорюють головні напрямки профілактичної роботи в закладах освіти.

Проектна діяльність студентів з валеології організована як колективна творчість: у розробці одного проекту беруть участь 3-4 студенти. Ця педагогічна умова використовується більше десяти років, і, як свідчить досвід, дуже важлива з боку покращення професійної соціалізації майбутніх вчителів. У колективній праці студенти навчаються: співробітничати, нести відповідальність; входити до групи або колективу і робити свій внесок; доводити солідарність; уміти організувати свою роботу у взаємодії з іншими людьми; уміти співробітничати і працювати в групі; ухвалювати рішення — залагоджувати розбіжності і конфлікти; уміти домовлятися; уміти розробляти і виконувати контракти.

Після з'ясування проблеми, на вирішення якої спрямовані проекти, студенти розробляють план, у якому відображені етапи проектної діяльності, терміни і т.п. У визначенні Т.Ремех «проект» розглядається як визначена, чітко прописана технологія, яка сполучає послідовні етапи: постановку проблеми; формулювання цілі; формулювання завдань та конкретних очікуваних результатів; розроблення заходів та методів роботи; підготовку ресурсів; оцінку результатів [7, с.165]. Дане

визначення в значній мірі відповідає нашим уявленням щодо проекту та проектної діяльності в курсі «Валеологія і методика викладання основ здоров'я».

Згідно з логікою навчання нами визначені підготовчий, мотивуючий, аналітичний, творчий і презентаційний етапи в розробці проектів з валеології. Виділення етапів має за основу головну діяльність студента в проекті, враховує характер і рівень підтримки з боку викладача. На підготовчому і мотивуючому етапі викладач виступає як активний учасник проектної діяльності, на останніх етапах ролі змінюються, викладач консультує, обговорює складні питання, але тільки студенти вирішують головні питання щодо проекту. Розглянемо головні етапи розробки на прикладі проекту з педагогічного супроводу первинної профілактики наркоманії.

На підготовчому етапі на лекції викладається матеріал до теми «Сучасні проблеми аддикцій та залежної поведінки». До початку лекції проводиться тестування, спрямоване на актуалізацію раніше набутих знань з фізіології, психології, біохімії щодо проблеми залежності. Студенти, які спеціалізуються на кафедрах біохімії та фізіології, роблять маленькі доповіді з тематики лекції. Особлива увага при обговорюванні проблеми надається психологічним та соціальним питанням формування адиктивної поведінки та актуалізації знань, які студенти придбали раніше з інших дисциплін природничонаукового циклу. Результат підготовчого етапу: засвоєння і самостійна систематизація знань, необхідних для розробки проекту.

На мотивуючому етапі ведеться обговорювання проблеми і вибір напрямку її вирішення, які ґрунтуються на статистичних матеріалах міністерства охорони здоров'я, інформаційних матеріалах ЗМІ та мережі Інтернет. Результат мотивуючого етапу: визначення цільової групи, на яку буде спрямовано проект, уявлення про особливості цільової групи та специфіки змісту і форми проекту.

На аналітичному етапі згідно з результатами мотивуючого етапу студенти збирають інформаційний матеріал, для чого використовують ресурси бібліотек та Інтернету. Згідно з моделлю проекту студенти відбирають матеріал, аналізують його придатність до вирішення завдань, визначають форму, в якій буде представлена робота. Результат аналітичного етапу: пакет інформаційних та ілюстративних матеріалів, адекватний запитам цільовій групі та напрямку проекту.

На творчому етапі студенти роблять дизайн і зміст проекту, готують презентацію до захисту. Викладач консультує і підтримує студентів у режимі відео-конференції (Skype), відповідає на запитання, які надійшли електронною поштою. На цьому етапі важливо використання дистанційних засобів консультування, які сприяють пошуку студентами самостійних відповідей на свої питання. Результат творчого етапу: розроблений проект.

На презентаційному (заключному) етапі студенти в аудиторії докладають результати розробки проекту, демонструють проектний продукт (презентацію, буклети, брошури, відео-кліпи та ін.). У процесі захисту проекту обговорюються питання до змісту, методів, використаних у роботі, наскільки форма проекту та результати спрямовані на цільову групу, як і наскільки вирішені завдання проекту та ін. Окремо в аудиторії обговорюється, що сприяло роботі над проектом, які почуття охоплювали в процесі захисту проекту, як набутий досвід може використатися в професійній діяльності. Результат презентаційного етапу: успішний захист проекту.

Кожний із етапів проектної діяльності сприяє формуванню компетентностей, важливих для професійної діяльності майбутнього вчителя щодо здоров'язбереження в закладах освіти. На аналітичному етапі студенти отрима-

ють досвід, який дозволяє організовувати взаємозв'язок знань і упорядковувати їх; напрацьовувати свої власні прийоми вивчення; самостійно займатися своїм навчанням; отримувати інформацію; уміти використовувати новітні інформаційні технології та комунікації; уміти працювати з документами і класифікувати їх. На творчому етапі студенти випростовують навички, які дозволяють запрошувати різні бази даних; опитувати оточення; консультуватися в експерта; уміти отримувати користь з досвіду; уміти вирішувати проблеми; організовувати взаємозв'язок подій; критично ставитися до того або іншого аспекту розвитку наших суспільств. На презентаційному етапі формуються такі якості, як: уміти протистояти невпевненості і складності; займати позицію в дискусіях і виконувати свою власну думку; адаптуватися; бачити важливість політичного і економічного оточення, в якому проходить навчання і робота; оцінювати соціальні звички, пов'язані із здоров'ям, споживанням, а також з навколишнім середовищем; доводити гнучкість перед лицем швидких змін; показувати стійкість перед труднощами; уміти знаходити нові рішення.

Безумовно, результати проектної діяльності в певному розумінні можуть бути ширшими, ніж поставлені у ній навчальні цілі. Наш досвід показує, що реалізація проектів здоров'язбережувальної спрямованості в професійній підготовці майбутніх учителів забезпечує формування позитивної мотивації до активізації навчальної діяльності та самоосвіти; створює почуття задоволення від професійного успіху та професійної спроможності; усвідомлення перспектив особистісного росту; розвиває засади до формування професійного самовизначення та прискореної професійної соціалізації [2, с.93]. З другого боку, робота над проектом та процедура захисту дозволяють інтегрально оцінювати професійний світогляд майбутнього учителя. Моніторинг усіх процесуальних та змістових елементів проектної діяльності формує цілісну діагностичну картину рівня підготовленості студента до професійної діяльності.

Не зупиняючись докладно на навчальних цілях проектної діяльності у курсі «Валеологія», як важливі відмітимо цілі ціннісного виховання. Для професійної підготовки майбутніх учителів такі цілі актуальні як у контексті євроінтеграції, оскільки даний концепт є наріжним каменем більшості європейських педагогічних систем, так і в рамках реалізації принципів здоров'язбережувальної педагогіки. Основна ціль ціннісного виховання – це не пряма передача вихованцям загальнолюдського ціннісного досвіду, а формування здібностей до вибору моральних цінностей, створення моральних критеріїв, основаних на гуманістичних ідеалах [5, с.315]. Відповідно до такої трактовки проектна діяльність студентів за курсом «Валеологія» орієнтує на формування в майбутніх спеціалістів здібностей до вибору моральних цінностей, створення моральних критеріїв, основаних на гуманістичних ідеалах. Особливо складним у даному контексті є захист проектів з профілактики наркоманії та алкоголізму. Від позиції того, хто розробляє проект (наркоман – хвора людина, яку потрібно лікувати, чи наркоман – злочинець, його місце у тюрмі та ін.), залежить ефект впливу його практичного розроблення на цільову групу, відбір матеріалів для проекту, медіа-супроводження під час захисту. Потрібно врахувати з цього боку, що в доступній літературі, мережевих ресурсах, ЗМІ з'являються дуже різнопланові матеріали, як наслідок навички критичного мислення, моральні орієнтири стають актуальними, професійно значущими якостями педагога.

Необхідно відмітити ряд організаційно-педагогічних умов, які впливають на ефективність проектної діяльності студентів. До них належать самостійний вибір цільової групи, для якої розробляється проект, доказова аргументація того, що

зміст і форма проекту в повному обсязі відповідають вимогам цільової аудиторії; відбір джерел, який відповідає потребам та особливостям сприйняття цільової групи. Результат проекту – інтелектуальний продукт (міні-брошура, буклет, відео-ролик, презентація, звіт за проблемою, комплект документів для парламентських слухань та ін.) – у значному ступені оцінюється згідно до отриманого результату потребам цільової групи. Крім того, останні десять років усі проекти, розроблені студентами, передаються до представників цільової групи, факультетів університету, вищих навчальних закладів I-II рівня та шкіл міста. Першого грудня студенти беруть участь у міських заходах, присвячених дню СНІД, проводять тренінги та консультації у школах за своїми проектами. Така публічна апробація результатів своєї праці є важливою частиною майбутнього професійного зростання фахівця та виховання справжнього громадянина.

При виборі засобів, за допомогою яких здійснюється проектна діяльність, добре зарекомендованою є практика демонстрації проектів студентів інших факультетів чи інших років навчання. Така демонстрація стимулює дух змагання, характерний для даного віку, та, як правило, гарантує високий рівень творчості тих, хто розробляє проект. З кожним роком студенти використовують все більш досконалі засоби праці над проектами. У проектах 2008-2009 років були представлені відео-інтерв'ю викладачів, студентів, школярів за проблемами профілактики наркоманії; створені ігрові та малюнкові відео-ролики; комп'ютерні тест-опитувальники; студенти хімічного факультету розробили анкету для соціологічного опитування, опитали студентів молодших курсів та розробили проект згідно з результатами анкетування тощо.

Запропоновані підходи до підготовки майбутніх учителів із використанням проектної діяльності засновані на принципах теорії контекстного навчання, компетентностному підході, технологіях особистісно орієнованого навчання та проектної діяльності [5, 6]. Головне протиріччя професійного навчання полягає в тому, що оволодіння діяльністю спеціаліста повинно бути забезпечено у рамках та засобами якісно іншої – навчальної діяльності. Це протиріччя можливо подолати в контекстному навчанні, яке являє собою реалізацію динамічної моделі руху діяльності студентів від власне навчальної діяльності (у формі лекцій, наприклад) через квазі-професійну (ігрові форми) та навчально-професійну (науково-дослідницька робота, виробнича практика, робота над проектами) до власне професійної діяльності.

Проектна діяльність реалізується через мотивоване включення студентів у розроблення конкретних проектів та забезпечує свідому направленість на кінцевий результат [4]. Індивідуальна робота над проектом дає можливість для творчості завдяки свободі вибору тем та ідей проектів; дозволяє освоїти технології особистого планування своєї подальшої освіти та самоосвіти, зробити перші кроки до майбутньої професійної діяльності тощо.

Результат праці над проектами можливо оцінювати з позицій виконання відповідних задач, передбачених навчальним планом. Але, на наш погляд, перевагою даної діяльності є те, що вона не просто дозволяє вирішувати навчальні задачі, але й стимулює професійну соціалізацію та професійне самовизначення майбутнього учителя, сприяє самоповазі та самореалізації молодого людини. Результати проектної діяльності в певному розумінні можуть бути ширше поставлених у ній навчальних цілей. Реалізація проектів здоров'язбережувальної спрямованості в професійній підготовці майбутніх учителів забезпечує формування позитивної мотивації для активізації навчальної діяльності та самоосвіти; створює почуття задоволення від професійного успіху та професійної спроможності; усвідомлен-

ня перспектив особистого росту; розвиває основу для формування професійного самовизначення та прискореної професійної соціалізації. Праця над проектом та процедура захисту дозволяють інтегрально оцінювати професійний світогляд майбутнього учителя. Моніторинг усіх процесуальних та змістових елементів проектної діяльності формує цілісну діагностичну картину рівня підготовленості студента до професійної діяльності.

Висновки. Розроблення проектів у курсі «Валеологія і методика викладання основ здоров'я» є важливим елементом професійної підготовки студентів природничих факультетів до здоров'язбережувальної діяльності. До педагогічних умов, які впливають на ефективність проектної діяльності, належать: колективна діяльність у творчих групах; використання комп'ютерних технологій; доступність інформаційних ресурсів; творча свобода, окремо щодо самостійного вибору цільової групи, для якої розробляється проект; науковість як у змісті проекту, так і в аргументації вибору цільової аудиторії; відбір джерел, який відповідає потребам та особливостям сприйняття цільової групи, сучасним науковим підходам до здоров'язбереження. Аналіз опитувань студентів щодо розробки проектів у курсі «Валеологія і методика викладання основ здоров'я» свідчить про значний інтерес студентів до проектної діяльності, підтримку активних форм навчання, спрямованих на підготовку майбутніх учителів природничих дисциплін до здоров'язбережувальної діяльності.

Література

1. Біла книга національної освіти України/ Акад. пед. наук України/ За ред. В.Г.Кременя. – К., 2009. – 376 с.
2. Єфімова В.М. Проектна діяльність як елемент професійної підготовки вчителів природничих дисциплін/ В.М. Єфімова// Проблеми сучасної педагогічної освіти. – 2009. – № 22. – Ч.2. – С. 91-98.
3. Єфімова В.М. Феномен аномії у професійній підготовці вчителя природничих дисциплін до збереження здоров'я учнів/ В.М.Єфімова// Витоки педагогічної майстерності: Збірник наукових праць. – 2009. – № 6. – С.236-240.
4. Ізбаш С.С. Проектна діяльність як фактор соціально-професійної адаптації студентів педагогічного університету: дис. кандидата педагогічних наук: 13.00.04/ С.С.Ізбаш. – Мелітополь, 2007. – 204 с.
5. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б.М. Бим-Бад; редкол.: М.М. Безруких, В.А. Болотов, Л.С. Глебова и др. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – 528 с.
6. Пироженко Л.В. Метод проектів/ Л.В. Пироженко // Енциклопедія освіти/ Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 487 с.
7. Ремех Т. Метод проектів у громадянській освіті/ Т. Ремех // Директор школи. Україна. – 2004. – №7-10. – С. 163-169.

*Єфімова В.М.
(Київ)*

АНАЛИЗ ОПЫТА ПРИВЛЕЧЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНЫХ ДИСЦИПЛИН К ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО ВАЛЕОЛОГИИ

В статье анализируется опыт подготовки будущих учителей естественнонаучных дисциплин к разработке проектов по профилактике заболеваний и рискованного поведения учащихся в курсе „Валеология“, обсуждаются условия повышения эффективности проектной деятельности студентов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка будущих учителей, учителя естественно-научных дисциплин, охрана здоровья, рискованное поведение, аддиктивное поведение.

Yefimova V.

PROJECT ACTIVITY IN THE HEALTH EDUCATION AS AN ELEMENT OF PROFESSIONAL SCIENCE TEACHER TRAINING

The article analyses experience in future Science teacher training for project work aimed at prophylaxis of diseases and risky conduct among schoolchildren at lessons on Health Education. The paper discusses the conditions influencing the efficacy of students' project work.

Key words: professional teacher training, Science teachers, Health Protection, risky conduct, addictive behavior, drug addiction.